

ПРОЄКТ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства охорони
здоров'я України

№ _____

**ПРИМІРНА ПРОГРАМА ПІДГОТОВКИ В ІНТЕРНАТУРІ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ ОФТАЛЬМОЛОГІЯ**

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ – 22 «Охорона здоров'я»

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ НА
ДОДИПЛОМНОМУ РІВНІ ОСВІТИ – Медицина, Лікувальна справа

Розроблено групою експертів МОЗ з деяких питань проходження інтернатури за спеціальністю «Офтальмологія», склад якої затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 1.11. 2021 № 2390 (додається)

Рецензовано групою експертів МОЗ України за напрямками «*вказує МОЗ*», склад якої затвердженою наказом Міністерства охорони здоров'я України від 28.10.2020 № 2455

Примірну програму розглянуто після надходження всіх зауважень та пропозицій.

Видання офіційне

Київ – 2021

Вступ

Ця програма розроблена на основі Наказу МОЗ України №1254 від 22.06.2021 р. «Про затвердження Положення про інтернатуру та вторинну лікарську (провізорську) спеціалізацію» (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 серпня 2021 року за № 1081/36703) та з урахуванням Європейських стандартів післядипломної підготовки медичних спеціалістів (UEMS) з офтальмології).

Мета: підготовка до самостійної роботи лікаря-інтерна за спеціальністю «офтальмологія» шляхом підвищення його рівня теоретичної та практичної підготовки з питань етіології, патогенезу, клініки, діагностики (в т.ч. диференційної), лікування та профілактики захворювань очей та суміжної патології, що найбільш часто зустрічаються, формування клінічного мислення, етичного відношення до хворого.

Тривалість підготовки в інтернатурі за спеціальністю «офтальмологія» -2 роки. Підготовка в інтернатурі складається з двох частин: освітньої та практичної.

Освітня частина інтернатури проводиться в закладі вищої освіти, що здійснює підготовку лікарів-інтернів. Тривалість освітньої частини інтернатури складає три місяці (468 годин) за один рік навчання, разом за 2 роки - 6 місяців, 936 годин.

Практична частина інтернатури проводиться на базі стажування лікарів-інтернів в очних відділеннях багатопрофільних лікарень, офтальмологічних центрах, відділеннях науково-дослідних інститутів, незалежно від їх форми власності.

Освітня частина інтернатури - тривалість навчання 6 місяців, 936 годин

І. ПРОФІЛЬ ПРОГРАМИ

Спеціальність «Офтальмологія» галузь знань 22 «Охорона здоров'я»	
Складник системи освіти	Освіта дорослих, післядипломна освіта у сфері охорони здоров'я, спеціалізація (первинна)
Кваліфікація	Професійна кваліфікація Лікар-спеціаліст
Вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за освітніми програмами відповідної спеціальності, та їх результатів навчання	Диплом магістра (спеціаліста – для випусків до 2021 року) медичного за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я»
Форма проходження інтернатури	Очна
Мова (и)	Українська

Академічні права інтерна	Безперервний професійний розвиток. Можлива подальша підготовка на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти. Робочі місця у закладах охорони здоров'я, самостійне працевлаштування.
Моніторинг та оцінювання	Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 22 червня 2021 року № 1254 «Про затвердження Положення про інтернатуру та вторинну лікарську (провізорську) спеціалізацію», зареєстроване в Міністерстві юстиції України 17 серпня 2021 року за № 1081/36703 № 1254
Рівень оволодіння	Для кожної компетенції, практичної навички визначаються в кожному з діапазонів від «А» до «D»: A: Має знання, описує ... B: Виконує, керує, демонструє під наглядом. C: Виконує, керує, демонструє самостійно. D: Вчить або контролює інших у виконанні, управлінні, демонстрації.
Обсяг програми	2 академічні роки (3432 години практичного та теоретичного навчання)

Роки	Початок навчання/проходження інтернатури			Закінчення навчання/проходження інтернатури		
	Освітня частина	Практична частина	Державна Атестація	Освітня частина	Практична частина	Державна Атестація
1	1.09	1.08-1.12	-	30.11	31.08-30.06	-
2	1.04	1.08		30.06	30.03	1.06-30.06

II. ГРАФІК ОСВІТНЬОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ЧАСТИНИ ПРОХОДЖЕННЯ ІНТЕРАНУТРИ

Тривалість підготовки в інтернатурі: 2 роки, 22 місяці (3432 годин)
Освітня частина: (заклади вищої або післядипломної освіти) 3 місяці (468 годин) за один рік навчання, разом за 2 роки - 6 місяців, 936 годин.
Практична частина: (бази стажування) 16 місяців (2496 год.)

Рік підготовки	МІСЯЦІ											
	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII
I-й	Б	К	К	К	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	В
II-й	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	К*	К*	К	В

Б – практична частина підготовки на базі стажування;
К – освітня частина підготовки - навчання на кафедрі;

К* – опрацьовується щодо перенесення на інші місяці;
В – відпустка.

ІІІ. ПЕРЕЛІК ОБОВ'ЯЗКОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПО ЗАКІНЧЕННЮ ІНТЕРНАТУРИ

Інтегральна компетентність	ІК 01. Здатність адаптуватися до нових умов і ситуацій та спроможність автономно діяти у них. ІК 02. Спроможність до роботи у команді, зокрема у міждисциплінарній та інтернаціональній. ІК 03. Комунікативна компетентність: спроможність до ефективної професійної та міжособистісної комунікації, вміння спілкуватися з людьми з особливими потребами, дітьми та особами літнього віку. ІК 04. Лідерство у розробці та впровадженні інновацій та їх використання у професійній діяльності. ІК 05. Вміння визнавати власні помилки та запобігати, мінімізувати негативні наслідки. ІК 06. Демонстрування лідерських навичок, уміння приймати рішення та брати на себе відповідальність за управління ситуацією, вміння делегувати завдання іншим членам команди. ІК 07. Спроможність до організації правового забезпечення та менеджменту професійної діяльності.
Загальні компетентності	ЗК 01. Знання основ законодавства України про охорону здоров'я та їх застосування у щоденній практиці. ЗК 02. Здатність до абстрактного мислення, пошуку, аналізу, синтезу, опрацювання інформації, зокрема з різних джерел та у взаємозв'язку зі своєю сферою діяльності. ЗК 03. Спроможність до самооцінки власних досягнень та підвищення їх рівня. ЗК 04. Спроможність усно і письмово спілкуватися державною мовою при заповненні медичної документації та спілкуванні з пацієнтами. ЗК 05. Уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології, володіння навичками роботи з комп'ютерною технікою. ЗК 06. Спроможність до критичного мислення, аналізу та вирішення ситуативних проблем в медичній практиці. ЗК 07. Дотримання деонтологічних норм у професійній діяльності (належна професійна поведінка). ЗК 08. Спроможність реалізувати систему знань і

	практичних умінь щодо забезпечення здорового способу та безпеки власного життя і пацієнтів, сприяти усуненню його негативних впливів на здоров'я суспільства, сприяти підвищенню якості життєво важливих складових (вода, повітря, харчові продукти і т. д.). ЗК 09. Демонстрування соціальної активності та відповідальної громадянської позиції у лікарській діяльності. ЗК 10. Спроможність збирати медичну інформацію про пацієнта і аналізувати клінічні дані. ЗК 11. Спроможність інтерпретувати результат лабораторних та інструментальних досліджень. ЗК 12. Спроможність діагностувати: визначати попередній, клінічний, остаточний, супутній діагноз, невідкладні стани. ЗК 13. Спроможність до визначення тактики, методів та надання екстреної медичної допомоги, домедичної допомоги за міжнародними протоколами. ЗК 14. Знати покази, протипокази, побічні дії препаратів які використовуються в лікарській практиці та побічну дію з боку препаратів, які приймаються пацієнтом системно.
Професійні компетентності	ПК 01. Перевірка гостроти зору, визначення вад рефракції ока та підбір окулярів для далі, для роботи та мультифокальних ПК 02. Визначення кольорочутливості та контрастної чутливості (псевдо ізохроматичні таблиці, Farnwort-Munsel тест, Daalov тест, аномалоскоп) ПК 03. Периметрія (кінетична та статична) ПК 04. Гоніоскопія ПК 05. Визначення якості слізної плівки (тест Ширмера, тест Норна, визначення часу розрива слізної плівки, інше) ПК 06. Визначення рефракції ока (авторефрактометрія, скіаскопія) ПК 07. Електрофізіологічні методи дослідження ока (TRG, EOG, ЗВП, ЄМГ, фосфен-тест) ПК 08. Кератометрія и кератотопографія ПК 09. Пахіметрія та ендотеліальна біомікроскопія рогівки ПК 10. Ультразвукове дослідження ока та орбіти (а-сканування, В-сканування) ПК 11. Дослідження функції очних м'язів (очної моторики) та визначення кута косоокості ПК 12. Визначення бінокулярного зору (Worthov test)

	ПК 13. Вимірювання внутрішньоочного тиску (апланаційна та безконтактна тонометрія) ПК 14. Огляд переднього сегменту ока за допомогою щілинної лампи ПК 15. Пряма офтальмоскопія ПК 16. Фундускопія за допомогою контактної чи безконтактної лінзи , різні типи непрямой офтальмоскопії ПК 17. Флуоресцентна ангіографія ПК 18. Офтальмологічні методи дослідження, що використовують лазери (оптична когерентна томографія переднього та заднього відрізка ока, вимірювання шару нервових клітин , оптичне лазерне сканування, Гейдельбергінжинірінг, HRT) ПК 19. Первинний прийом пацієнта, анамнез, складання плану обстеження, диференціальний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження. ПК 20. Ретро- та пара- бульбарні, перілімбальні та субкон'юнктивальні ін'єкції ПК 21. Інтравітреальне введення препаратів ПК 22. Видалення сторонніх тіл з рогівки та кон'юнктиви, інстиляції лікарських засобів в кон'юнктивальний мішок ПК 23. Ушивання поранень повік, кон'юнктиви та склери ПК 23. Володіння навичками мікрохірургії ока при хірургії катаракти, рефракційних операціях, антиглаукомних операціях, як проникаючих, так і непроникаючих та лазерних (на муляжах чи тренажерах) ПК 24. Володіти навичками лазерних втручань на оці (YAG laser, фотокоагуляція при глаукомі, дистрофіях сітківки та ретиношизисі) ПК 25. Володіння навичками мікрохірургії ока при операціях на сітківці та вітреоретинальних операціях при новоутвореннях, PRV, розривах сітківки та її відшаруваннях (на муляжах чи тренажерах). ПК 26. Знати основи асептики та антисептики та правила організації роботи в операційній.

IV. ЗМІСТ ОБОВ'ЯЗКОВИХ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ

	<i>зорових функцій.</i>		
Мета	<i>Розуміти вікові особливості анатомії та фізіології зорового аналізатору; засвоїти сучасні методи дослідження зорових функцій</i>		
Знання		Уміння	
1. <i>Знати вікові особливості анатомії органу зору</i> 2. <i>Знати вікові особливості фізіології органу зору</i> 3. <i>Знати методи дослідження зорових функцій</i>		1. <i>Вміти визначити центральну гостроту зору</i> 2. <i>Вміти дослідити периферичний зір</i> 3. <i>Вміти дослідити світлосприйняття</i> 4. <i>Вміти визначити кольоросприйняття</i> 5. <i>Вміти дослідити бінокулярний зір</i>	
Практичні навички/компетентності (зазначаємо залежно від спеціальності)			
№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	<i>Перевірка гостроти зору</i>	С	150
2	<i>Визначення кольорочутливості та контрастної чутливості (псевдо ізохроматичні таблиці, Farnwort-Munsel тест, Daalov тест, аномалоскоп)</i>	С	150
3	<i>Визначення бінокулярного зору (Worthov test)</i>	С	100
4	<i>Визначення периферичного зору (периметрія кінетична та статична)</i>	С	150
Курс 2	<i>Рефракція та акомодация ока</i>		
Навчальна мета	<i>Розуміти стан оптичної системи ока, клінічної рефракції ока та її розвитку, динамічної рефракції та акомодации, розуміти сучасні методи дослідження рефракції та методи корекції аметропій</i>		
Знання		Уміння	
1. <i>Знати будову оптичної системи ока</i> 2. <i>Знати розвиток клінічної рефракції ока</i> 3. <i>Знати динамічна рефракція та акомодация,</i> 4. <i>Знати сучасні методи дослідження рефракції та акомодации,</i>		1. <i>Вміти визначити рефракцію ока</i> 2. <i>Вміти визначити стан акомодации ока</i> 3. <i>Вміти проконсультувати пацієнта щодо сучасних методів корекції аметропій</i>	

5. Знати сучасні методи корекції аметропій.			
Практичні навички/компетентності (вказуємо залежно від спеціальності)			
№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	Визначення вад рефракції ока та підбір окулярів для далі, для роботи та мультифокальних	С	150
2	Визначення рефракції ока (авторефрактометрія, скіаскопія)	С	150
Курс 3		<i>Методи дослідження в офтальмології</i>	
Навчальна мета		<i>Розуміти стандартні методи дослідження переднього та заднього відрізка ока, сучасні офтальмологічні методики дослідження зорового аналізатору</i>	
Знання		Уміння	
1. Знати стандартні методи дослідження переднього та заднього відрізка ока: біомікроскопія, офтальмоскопія, гоніоскопія, діафаноскопія 2. Знати методи дослідження очного тиску та гідродинаміки ока 3. Знати методи ультразвукової діагностики ока 4. Знати методи проведення оптичної когерентної томографії сітківки та зорового нерву 5. Знати методи проведення флюоресцентної ангіографії 6. Знати методи діагностики, дослідження функції слезових органів 7. Знати електрофізіологічні методи дослідження зорового аналізатора		1. Вміти проводити дослідження переднього відділу ока: біомікроскопію, офтальмоскопію, гоніоскопію, діафаноскопія 2. Вміти дослідити очний тиск та гідродинаміку ока 3. Вміти інтерпретувати дані ультразвукового дослідження ока 4. Вміти інтерпретувати дані оптичної когерентної томографії сітківки та зорового нерву 5. Вміти інтерпретувати дані флюоресцентної ангіографії 6. Вміти дослідити функції слезових органів 7. Вміти дослідити електрофізіологічний стан зорового аналізатора	
Практичні навички/компетентності (вказуємо залежно від спеціальності)			

№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	<i>Огляд переднього сегменту ока за допомогою щільної лампи</i>	C	150
2	<i>Пряма офтальмоскопія</i>	C	150
3	<i>Фундусскопія за допомогою контактної чи безконтактної лінзи, різні типи непрямой офтальмоскопії</i>	C	150
4	<i>Офтальмологічні методи дослідження, що використовують лазери (оптична когерентна томографія переднього та заднього відрізка ока, вимірювання шару нервових клітин, оптичне лазерне сканування, Гейдельбергінжинірінг, HRT), флуорисцентна ангіографія</i>	A	100
5	<i>Визначення якості слізної плівки (тест Ширмера, тест Норна, визначення часу розрива слізної плівки, інше)</i>	C	100
6	<i>Вимірювання внутрішньоочного тиску (апланацийна та безконтактна тонометрія)</i>	C	150
7	<i>Ультразвукове дослідження ока та орбіти (а-сканування, В-сканування)</i>	A	130
8	<i>Електрофізіологічні методи дослідження ока (TRG, EOG, ЗВП, ЄМГ, фосфен-тест)</i>	A	150
9	<i>Кератометрія и кератотопографія</i>	A	130
10	<i>Пахіметрія та ендотеліальна біомікроскопія рогівки</i>	A	130
Курс 4	<i>Захворювання додаткових структур ока та орбіти</i>		
Навчальна мета	<i>Розуміти патологію повік, захворювання кон'юнктиви, захворювання слезових органів та слезовивідних шляхів, захворювання орбіти</i>		
Знання		Уміння	
1. Знати клінічну симптоматику захворювань повік в різних вікових групах, їх профілактику, діагностику та лікування 2. Знати клінічну симптоматику захворювань кон'юнктиви, їх профілактику, діагностику та лікування	1. Вміти діагностувати та призначати лікування при захворюванні повік 2. Вміти діагностувати та призначати лікування при захворюваннях кон'юнктиви 3. Вміти діагностувати та призначати лікування при захворюванні слезових		

3. Знати клінічну симптоматику захворювань сльозових органів та сльозовивідних шляхів,, їх діагностику та лікування	органів та сльозовивідних шляхів
4. Знати клінічну симптоматику захворювань орбіти, їх діагностику та лікування	4.Вміти діагностувати та призначати лікування при захворюваннях орбіти

Практичні навички/компетентності
(зазначаємо залежно від спеціальності)

№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	Прийом (збір скарг, анамнезу, складання плану обстеження, диференційний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження) пацієнта з патологією повік, захворюванням кон'юнктиви, сльозових органів та сльозовивідних шляхів, захворюванням орбіти	С	50

Курс 5	<i>Захворювання рогової оболонки та склери</i>
Навчальна мета	<i>Розуміти основні запальні захворювання рогової оболонки та склери, дистрофічні захворювання рогової оболонки та склери, аномалії розвитку рогової оболонки та склери</i>

Знання	Уміння
1. Знати клінічну симптоматику запальних захворювань рогової оболонки та склери, їх профілактику, діагностику та лікування	1. Вміти діагностувати та призначати лікування при запальних захворюваннях рогової оболонки та склери
2. Знати клінічну симптоматику дистрофічних захворювань рогової оболонки та склери, їх діагностику та лікування	2. Вміти діагностувати та призначати лікування при дистрофічних захворюваннях рогової оболонки та склери
3. Знати клінічну симптоматику аномалій розвитку рогової оболонки та склери, їх діагностику та лікування	3. Вміти діагностувати та призначати лікування при аномаліях розвитку рогової оболонки та склери

Практичні навички/компетентності
(зазначаємо залежно від спеціальності)

№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій

			цій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	<i>Прийом (збір скарг, анамнезу, складання плану обстеження, диференційний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження) пацієнта з запальними, дистрофічними захворюваннями рогової оболонки та склери та з аномаліями розвитку рогової оболонки та склери</i>	<i>С</i>	<i>50</i>
Курс 6		<i>Захворювання судинної оболонки</i>	
Навчальна мета	<i>Розуміти запальні захворювання судинного тракту ока, дистрофії райдужної оболонки та циліарного тіла, пухлини увеального тракту, аномалії розвитку судинної оболонки</i>		
Знання		Уміння	
<i>1. Знати клінічну симптоматику запальних захворювань судинного тракту ока, їх діагностику та лікування</i> <i>2. Знати клінічну симптоматику дистрофій райдужної оболонки та циліарного тіла, їх діагностику та лікування</i> <i>3. Знати клінічну симптоматику пухлин увеального тракту, їх діагностику та лікування</i> <i>4. Знати клінічну симптоматику аномалій розвитку судинної оболонки, їх діагностику та лікування</i>		<i>1. Вміти діагностувати та призначати лікування при запальних захворюваннях судинного тракту ока</i> <i>2. Вміти діагностувати та призначати лікування при дистрофіях райдужної оболонки та циліарного тіла</i> <i>3. Вміти діагностувати та призначати лікування при пухлинах увеального тракту</i> <i>4. Вміти діагностувати та призначати лікування при аномаліях розвитку судинної оболонки</i>	
Практичні навички/компетентності (зазначаємо залежно від спеціальності)			
№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	<i>Прийом (збір скарг, анамнезу, складання плану обстеження, диференційний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження) пацієнта з запальними</i>	<i>С</i>	<i>50</i>

	<i>захворюваннями судинного тракту ока, дистрофіями райдужної оболонки та циліарного тіла, пухлинами увеального тракту, аномаліями розвитку судинної оболонки</i>		
Курс 7	<i>Захворювання сітківки та склистого тіла</i>		
Навчальна мета	<i>Розуміти запальні процеси в сітковій оболонці, дистрофії сітківки, захворювання сітківки пов'язані з аномаліями розвитку судин сітківки (факоматози), відшарування сітківки, гострі порушення кровообігу в сітківці, захворювання склистого тіла.</i>		
Знання		Уміння	
<i>1. Знати клінічну симптоматику запальних захворювань в сітковій оболонці ока, їх діагностику та лікування</i> <i>2. Знати клінічну симптоматику дистрофій сітківки, їх діагностику та лікування</i> <i>3. Знати клінічну симптоматику запальних захворювань сітківки пов'язантх з аномаліями розвитку судин сітківки (факоматози), їх діагностику та лікування</i> <i>4. Знати клінічну симптоматику відшарувань сітківки, гострих порушень кровообігу в сітківці, їх діагностику та лікування</i> <i>5. Знати клінічну симптоматику захворювань склистого тіла, їх діагностику та лікування</i>		<i>1. Вміти діагностувати та призначати лікування при запальних захворювань в сітківці ока</i> <i>2. Вміти діагностувати та призначати лікування при дистрофіях сітківки</i> <i>3. Вміти діагностувати та призначати лікування при захворюваннях сітківки пов'язантх з аномаліями розвитку судин сітківки (факоматозах)</i> <i>4. Вміти діагностувати та призначати лікування при відшаруваннях сітківки, гострих порушеннях кровообігу в сітківці</i> <i>5. Вміти діагностувати та призначати лікування при захворюваннях склистого тіла.</i>	
Практичні навички/компетентності (азначаємо залежно від спеціальності)			
№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	<i>Прийом (збір скарг, анамнезу, складання плану обстеження, диференційний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження) пацієнта з запальними процесами в сітківці ока, дистрофіями сітківки, захворюваннями сітківки, що пов'язані з аномаліями розвитку судин (факоматози),</i>	С	50

	<i>відшаруванням сітківки, гострми порушеннями кровообігу в сітківці, патологією склистого тіла.</i>		
Курс 8		Захворювання кришталика	
Навчальна мета	<i>Розуміти види аномалій форми та положення кришталика; Види катаракти: вроджені та набуті, ускладнені катаракти; загальні принципи оперативної техніки в сучасній хірургії катаракти, операційні та післяопераційні ускладнення); Афакія та методи її корекції</i>		
Знання		Уміння	
1. Знати види аномалій форми та положення кришталика 2. Знати клінічну симптоматику видів катаракт, їх діагностику 3. Знати загальні принципи оперативної техніки в сучасній хірургії катаракти, операційні та післяопераційні ускладнення 4. Знати методи корекції афакій		1. Вміти діагностувати види аномалій форми та положення кришталика 2. Вміти діагностувати види катаракт: вроджені та набуті, ускладнені катаракти; 3. Вміти діагностувати операційні та післяопераційні ускладнення 4. Вміти проконсультувати пацієнта щодо сучасних методів корекції афакій	
Практичні навички/компетентності (зазначаємо залежно від спеціальності)			
№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	<i>Прийом (збір скарг, анамнезу, складання плану обстеження, диференційний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження) пацієнта з патологією кришталика</i>	С	50
2	<i>Володіння навичками мікрохірургії ока при хірургії катаракти</i>	А	
Курс 9		Нейроофтальмологія	
Навчальна мета	<i>Розуміти запальні захворювання зорового нерву, порушення кровообігу в судинах зорового нерву, зміни зорового нерву при загальних захворюваннях та інтоксикаціях, застійний диск зорового нерву, атрофії та дистрофії зорового нерву, пухлини сітківки та зорового нерву</i>		
Знання		Уміння	

1. Знати клінічну симптоматику запальних захворювань зорового нерву, їх діагностику та лікування 2. Знати види порушень кровообігу в судинах зорового нерву, їх діагностику та лікування 3. Знати зміни зорового нерву при загальних захворюваннях та інтоксикаціях, їх діагностику та лікування 4. Знати клінічну симптоматику застійного диску зорового нерву, атрофії та дистрофії зорового нерву, їх діагностику та лікування 5. Знати клінічну симптоматику пухлин сітківки та зорового нерву, їх діагностику та методи лікування	1. Вміти діагностувати та призначати лікування при різних видах запальних захворювань зорового нерву 2. Вміти діагностувати види порушень кровообігу в судинах зорового нерву та призначати лікування 3. Вміти діагностувати зміни зорового нерву при загальних захворюваннях, інтоксикаціях та призначати лікування 4. Вміти діагностувати застійний диск зорового нерву, атрофії та дистрофії зорового нерву та призначати лікування 5. Вміти діагностувати пухлини сітківки та зорового нерву

Практичні навички/компетентності
(вказуємо залежно від спеціальності)

№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	Прийом (збір скарг, анамнезу, складання плану обстеження, диференційний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження) пацієнта з запальними та дистрофічними захворюваннями зорового нерву, порушенням кровообігу в судинах зорового нерву, змінами зорового нерву при загальних захворюваннях та інтоксикаціях (застійний диск зорового нерву, атрофії та дистрофії зорового нерву, пухлини сітківки та зорового нерву)	С	50

Курс 10	Глаукома
Навчальна мета	Розуміти основні патогенетичні механізми розвитку глаукоми; класифікацію, етіологію та патогенез первинної глаукоми, діагностику первинної глаукоми, гострий напад глаукоми, гіпертензію ока; консервативне, лазерне та хірургічне лікування глауком, вторинну глаукому, вроджена глаукоми; організацію боротьби зі сліпотою від глаукоми

Знання		Уміння	
1. Знати клінічну симптоматику основних типів глаукоми, їх діагностику та лікування 2. Знати класифікацію, етіологію та патогенез первинної глаукоми, діагностику первинної глаукоми, гострий напад глаукоми, гіпертензію ока та методи лікування (консервативне, лазерне та хірургічне) 3. Знати діагностику та лікування вторинної та вродженої глаукоми 4. Знати організацію боротьби зі сліпотою від глаукоми		1. Вміти діагностувати та призначати лікування при різних типах глаукоми (первинна, вторинна, вроджена) 2. Вміти діагностувати та призначати лікування при гострому нападі глаукоми, гіпертензії 3. Вміти проконсультувати пацієнта щодо консервативного, лазерного та хірургічного лікування глаукоми	
Практичні навички/компетентності (зазначаємо залежно від спеціальності)			
№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	Прийом (збір скарг, анамнезу, складання плану обстеження, диференційний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження) пацієнта з глаукомою	C	50
Курс 11		Ушкодження органу зору, бойова травма	
Навчальна мета		Розуміти види ушкодження органу зору, орбіти та додатків ока, розрізняти непроникні та проникні поранення очного яблука, контузії очного яблука, рентген-діагностику сторонніх тіл ока, опіки ока.	
Знання		Уміння	
1. Знати класифікацію, клінічну симптоматику різних видів ушкоджень органу зору, орбіти та додатків ока, їх діагностику та лікування 2. Знати клінічну симптоматику непроникаючих та проникаючих поранень очного яблука, контузій, їх діагностику та лікування 3. Знати методику рентген-діагностики сторонніх тіл ока 4. Знати класифікацію, клінічну		1. Вміти діагностувати та призначати лікування при різних видах ушкоджень органу зору, орбіти та додатків ока 2. Вміти діагностувати та призначати лікування при непроникаючих пораненнях очного яблука, контузіях та опіках очей 3. Вміти інтерпретувати дані рентген-діагностики щодо наявності сторонніх тіл ока	

<i>симптоматику опіків ока, їх діагностику та лікування</i>			
Практичні навички/компетентності (<i>зазначаємо залежно від спеціальності</i>)			
№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	<i>Прийом (збір скарг, анамнезу, складання плану обстеження, диференційний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження) пацієнта з ушкодженням органу зору</i>	С	50
Курс 12		<i>Косоокість</i>	
Навчальна мета		<i>Розуміти види косоокості, порушення бінокулярного зору, гетерофорії, методи діагностики та лікування косоокості та порушень бінокулярного зору; ністагм.</i>	
Знання		Уміння	
<i>1. Знати класифікацію, клінічну симптоматику видів співдружньої косоокості, їх діагностику та лікування</i> <i>2. Знати клінічну симптоматику, паралітичної косоокості, діагностику та лікування</i> <i>3. Знати клінічну симптоматику, діагностику та лікування порушень бінокулярного зору</i> <i>4. Знати клінічну симптоматику, діагностику та лікування ністагму</i>		<i>1. Вміти діагностувати та призначати лікування при співдружній та паралітичній косоокості</i> <i>2. Вміти діагностувати порушення бінокулярного зору та призначати лікування</i> <i>3. Вміти діагностувати ністагм та призначати лікування</i>	
Практичні навички/компетентності (<i>зазначаємо залежно від спеціальності</i>)			
Перелік практичних навичок/компетентностей		Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
<i>Прийом (збір скарг, анамнезу, складання плану обстеження, диференційний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження) пацієнта з косоокістю</i>		С	50
Курс 13		<i>Основи мікрохірургії та лазерної хірургії ока</i>	

Навчальна мета	<i>Розуміти основні принципи роботи в мікрохірургічній операційній, основи асептики та антисептики, принципи мікрохірургічних втручань при катаракті, глаукомі, патології сітківки та скловидного тіла, косоокості та аномаліях рефракції.</i>		
Знання		Уміння	
1. Знати принципи підготовки хворих до операцій на оці та принципи ведення післяопераційного періоду. 2. Знати основи асептики та антисептики та правила організації роботи в операційній. 3. Знати види оперативних втручань та основні техніки при катаракті, глаукомі, патології сітківки та скловидного тіла, косоокості та аномаліях рефракції, а також при проникаючих пораненнях очного яблука та ушкодженнях його допоміжного апарату.		1. Вміти провести первинну хірургічну обробку при проникаючих пораненнях очного яблука та ушкодженнях його допоміжного апарату. 2. Вміти провести видалення сторонніх тіл з кон'юнктиви та рогівки	
Практичні навички/компетентності (зазначаємо залежно від спеціальності)			
№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	<i>Прийом (збір скарг, анамнезу, складання плану обстеження, диференційний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження) пацієнта, що готується до мікрохірургічного чи лазерного втручання на оці</i>	C	50
2	<i>Володіння навичками мікрохірургії ока при хірургії катаракти, рефракційних операціях, антиглаукомних операціях, як проникаючих, так і непроникаючих та лазерних, тощо</i>	A	
3	<i>Володіти навичками лазерних втручань на оці (YAG laser, фотокоагуляція при глаукомі, дистрофіях сітківки та ретиношизисі)</i>	A	
4	<i>Володіння навичками мікрохірургії ока при операціях на сітківці та вітреоретинальних операціях при новоутвореннях, PRV, розривах сітківки та її відшаруваннях</i>	A	

5	<i>Володіння навичками рефракційної хірургії та мікрохірургії косоокості</i>	<i>A</i>	
Курс 14	<i>Офтальмологічні симптоми при загальних захворюваннях організму та синдромах</i>		
Навчальна мета	<i>Розуміти патологію органу зору при інфекційних захворюваннях, гельмінтозах; патологія органу зору при захворюваннях серцево-судинної системи; зміни органу зору при ендокринних хворобах; зміни органу зору при захворюваннях головного мозку; зміни органу зору при деяких синдромах</i>		
	Знання	Уміння	
	<i>1. Знати клінічну симптоматику патології органу зору при інфекційних захворюваннях, гельмінтозах, їх діагностику та лікування</i> <i>2. Знати клінічну симптоматику патології органу зору при захворюваннях серцево-судинної системи, їх діагностику та лікування</i> <i>3. Знати клінічну симптоматику змін органу зору при ендокринній патології, їх діагностику та лікування</i> <i>4. Знати зміни органу зору при захворюваннях головного мозку, їх діагностику та лікування</i>	<i>1. Вміти діагностувати патологію органу зору та призначати лікування при інфекційних захворюваннях, гельмінтозах</i> <i>2. Вміти діагностувати патологію органу зору та призначати лікування при захворюваннях серцево-судинної системи</i> <i>3. Вміти діагностувати патологію органу зору та призначати лікування при ендокринній патології</i> <i>4. Вміти діагностувати патологію органу зору та призначати лікування при захворюваннях головного мозку,</i>	
Практичні навички/компетентності (азначаємо залежно від спеціальності)			
№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	<i>Прийом (збір анамнезу, складання плану обстеження, диференціальний діагноз, складання плану лікування, виписки та план подальшого спостереження) пацієнта з офтальмологічними симптоми при загальних захворюваннях організму та синдромах.</i>	<i>C</i>	<i>50</i>
Курс 15	<i>Охорона зору дітей та підлітків</i>		
Навчальна мета	<i>Розуміти основні причини зниження зору та сліпоти в дитячому віці; захворювання очей, при яких діти підлягають диспансерному нагляду, основи діагностики та</i>		

		<i>профілактичного лікування цих захворювань; принципи організації офтальмологічної допомоги слабovidячим та сліпим дітям</i>	
Знання		Уміння	
1. Знати клінічну симптоматику захворювань очей, що приводять до зниження зору та сліпоти у дітей, їх діагностику, лікування, принципи диспансерного нагляду 2. Знати принципи організації офтальмологічної допомоги слабovidячим та сліпим дітям		1. Вміти діагностувати, призначати лікування, проводити диспансеризацію при основних захворюваннях очей, що приводять до зниження зору та сліпоти у дітей 2. Вміти проконсультувати батьків (опікунів) слабovidячої та сліпої дитини щодо надання офтальмологічної допомоги	
Практичні навички/компетентності (вказуємо залежно від спеціальності)			
№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій, медичних процедур (за можливості визначення)
1	<i>Прийом пацієнта дитячого віку, анамнез, складання плану обстеження, диференціальний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження.</i>	С	50
Курс 16		<i>Лікарсько-трудова експертиза при захворюваннях та пошкодженнях органу зору. Професійні захворювання органу зору</i>	
Навчальна мета		<i>Розуміти принципи лікарсько-трудової експертизи при захворюваннях та пошкодженнях органу зору; професійні захворювання органу зору</i>	
Знання		Уміння	
1. Знати принципи проведення лікарсько-трудової експертизи 2. Знати клінічну симптоматику, діагностику та лікування професійних захворювань органу зору		1. Вміти оформити медичну документацію при проведенні лікарсько-трудової експертизи 2. Вміти діагностувати та призначати лікування при професійних захворюваннях органу зору	
Практичні навички/компетентності (вказуємо залежно від спеціальності)			
№	Перелік практичних навичок/компетентностей	Рівень оволодіння	Обов'язкова кількість маніпуляцій,

			медичних процедур (за можливості визначення)
1	Прийом (анамнез, складання плану обстеження, диференціальний діагноз, складання плану лікування, виписки та подальшого спостереження) пацієнта, що потребує лікарсько-трудової експертизи при захворюваннях та пошкодженнях органу зору чи з професійними захворюваннями органу зору	С	20

V. ДОДАТКОВІ ПРОГРАМИ

№	Назва програми	Обсяг програми (кількість годин, симуляційне навчання, тощо)
1	Медицина невідкладних станів	44
2	Військово-медична підготовка	6
3	Військово-спеціальна підготовка	6
4	Організація невідкладної медичної допомоги при надзвичайних ситуаціях	4
5	СНІД і вірусні гепатити	2
6	Радіаційна медицина	4
7	Особливо небезпечні інфекції	4
8	Клінічна імунологія	4
9	Туберкульоз	2

VI. ДОДАТКОВІ ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

(даний розділ формується за необхідності, якщо у попередніх розділах не вдається визначити необхідні вимоги для проходження інтернатури.)

VII. ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ, НА ЯКИХ БАЗУЄТЬСЯ ПРИМІРНА ПРОГРАМА, РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА, ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. Закон «Про вищу освіту» - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я» Наказ МОЗ України від 29 березня 2002 року № 117.

3. Постанова Кабінету міністрів України №762 від 07 липня 2021 «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»
4. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти 2015 – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п>.
5. Наказ Міністерства освіти і науки України №584 від 30.04.2020 «Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти».
6. Наказ Міністерства охорони здоров'я України №1254 від 22.06.2021 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 17 серпня 2021 року за №1081/36/36703) Про затвердження Положення про інтернатуру та вторинну лікарську (провізорську) спеціалізацію.
7. Офтальмология : утв. МОН, молодежи и спорта Украины как учеб. для студ. высш. мед. учеб. заведений IV уровня акредитации. Допущено МЗ Украины / Г. Д. Жабоедов [и др.] ; под ред.: Г. Д. Жабоедова, Р. Л. Скрипник. - К. : ВСИ Медицина, 2011. - 448 с.
8. Офтальмология : затв. МОН, молоді та спорту України як підруч. для студ. вищ. мед. навч. закладів IV рівня акредитації. Допущено МОЗ України / Г. Д. Жабоедов [та ін.] ; за ред.: Г. Д. Жабоедова, Р. Л. Скрипник. - К. : ВСВ Медицина, 2011. - 424 с.
9. Жабоедов Г. Д. Офтальмология : практикум затв. МОН, молоді та спорту України навч. посіб. для студ. вищ. мед. навч. закладів IV рівня акредитації. Допущено МОЗ України / Г. Д. Жабоедов, В. В. Кіреєв. - К. : ВСВ Медицина, 2013. - 280 с.
10. Khurana A. K. Review of Ophthalmology : quick text review & MCQs / A.K. Khurana, Aruj K. Khurana, V. Khurana. - 6th ed. - India : Jaypee Brothers Medical Publishers (Verlag), 2015. - 190 p.
11. Khurana, A. K. Comprehensive Ophthalmology [Текст] / A. K. Khurana, Aruj K. Khurana, V. Khurana. - 6th ed. - New Delhi : Jaypee Brothers, 2015. - 634 p.
12. Джек Дж. Кански. Клиническая офтальмология: с истематизированный подход. Пер. с англ. / Д. Кански. – М.: Логосфера, 2006. – 744 с.: ил.: 21,9 см.
13. Кански Джек. Офтальмология: признаки, причины, дифференциальная диагностика / Д. Кански; [пер. с англ.] под ред. В.П. Еричева. – М.: Логосфера, 2012. – 584 с.: ил.: 21,9 см.